

СОЛИҚ МАЪМУРИЯТЧИЛИГИНИ РАҚАМЛАШТИРИШ ЙЎНАЛИШЛАРИ

Болтаев Жўрабек Юсуфжонович

Тошкент давлат иқтисодиёт университети “Солиқлар ва суғурта иши” кафедраси ассистенти

Исмоилов Муслимжон Қамбарали ўғли

Тошкент давлат иқтисодиёт университети “Солиқлар ва суғурта иши” кафедраси ассистенти

Мамлакатимизда 2020 йил 5 июнда Вазирлар Маҳкамасининг “Солиқ маъмуриятчилигида замонавий ахборот-коммуникация технологияларини кенг жорий этишга доир кўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги 359-сонли қарори билан Давлат солиқ қўмитасининг Ахборот-коммуникация технологияларини ривожлантириш Стратегияси белгиланди. Унда Давлат солиқ қўмитаси маълумотларини қайта ишлаш маркази ва телекоммуникация қурилмаларини модернизация қилиш, сервер ва дастурий таъминотлар харид қилиш, ахборот тизимлари мажмуини ягона платформага ўтказиш, электрон давлат хизматлари кўрсатиш сифатини ошириш, катта ҳажмдаги маълумотларни тезкор таҳлил қилиш тизимларини йўлга қўйиш каби вазифалар назарда тутилди.

Кўшилган қиймат солиғи маъмуриятчилиги тизими такомиллаштирилди: Давлат солиқ қўмитасининг 14 та ҳудудий бўлинмалари даражасида марказлаштирилган бошқарув механизми жорий этилди.

Мамлакатимиз тараққиётини янги юксак босқичга кўтариш, бунинг учун янги ислохотларни амалга ошириш ҳаётий зарурат. Бу жараёнда иқтисодиётнинг муҳим бўғини солиқ тизими барчага тенг ва эркин рақобат шароитини яратишда кўмакчи бўлиши керак. Давлатимиз раҳбари Шавкат Мирзиёев томонидан 2018 йилда янги солиқ концепциясини қабул қилиниши шу мақсадларга эришишнинг стратегиясини белгилаб берди.

Солиқ тизимида янги ислохотларни бошлаб берган мазкур концепциядан олдинги ҳолатга назар ташласак, 97 % солиқ тўловчилар соддалаштирилган режимда фаолият юритиб, мамлакатимиз ялпи ички маҳсулотида уларнинг улуши қарийб 60% га етиб, бюджет тушумларини 9.2% ни ташкил этган. Умумбелгиланган солиқ тўловчилар зиммасига тушган асосий солиқ юки 3% га тенг бўлган [1].

Сўнги йилларгача пенсия, мактаб таълими ва йўл жамғармаларига солиқ тўлаш, суғурта бадали, мол-мулк, ҚҚС ставкаларининг юқорилиги тадбиркорлик субъектлари зиммасидаги катта юк эди. Шунинг учун солиқдан қочиш, ишчиларнинг сонини яшириш, иш ҳақи фондини камайтириб кўрсатиш, мол-мулк қийматини қисқартириш ҳолатлари кузатилган.

Ҳозирги даврда тадбиркорларга бошқача муносабатда бўлинмоқда. Давлатимиз раҳбари ташаббуси билан адолатли узоққа мўлжалланган тизимни яратишга қаратилган ислохотларнинг амалга оширилиши натижасида бутунлай янги солиқ маъмурчилиги юзага келди. Биринчи навбатда, Ўзбекистон Республикасининг 2019 йил 30 декабрдаги “Ўзбекистон Республикасининг Солиқ кодексига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида”ги ЎРҚ-595-сонли Қонуни асосида солиқлар тури 16 тадан 9 тага, назорат шакллари 13 тадан 2 тагача қисқартирилди.

Шунингдек давлатимиз раҳбари 2021-йил 20-августда тадбиркорлар ва ишбилармонлар билан учрашиб улар томонидан келиб тушган таклифларни ўрганиб тегишли мутасаддиларга топшириқлар берди. Бу мулоқот давомида қуйидаги фикрлар таъкидлаб ўтилди:

- Молк-мулк, даромад солиғи ва ижтимоий солиқлар ставкалари 2 баробар камайтирилгани;

- транспорт соҳасида солиқ юки – 3 баробар, озиқ-овқат саноатида–2 баробар, тўқимачилик ва электротехника саноатида эса 15-20 фоизга камайгани;

- Айниқса пандемия даврида харажатларимиз кескин ошганига қарамасдан, қўшилган қиймат солиғи 20 фоиздан 15 фоизга туширилди, кўпроқ зарар кўрган тармоқларга ижтимоий солиқ 12 фоиздан 1 фоизга пасайтирилиб, мол-мулк ва ер солиқлари тўловларидан буткул воз кечилди. Бу тадбиркорларга 2 триллион сўм маблағни бизнес фаолиятига сарфлаш имконини берди [2].

Барча соҳада рақамлаштириш жадал суръатда амалга оширилмоқда. Шу қатори солиқ тизимида ҳам Маълумотларни қайта ишлаш марказини босқичма-босқич модернизация қилиш, ўз навбатида, солиқ тўловчиларга рўйхатдан ўтиш, солиқ режимини танлаш, бюджет билан муносабатларини онлайн кузатиш, ҳисоботларни шакллантириш ва топшириш, шахсий кабинетни орқали дунёнинг исталган бурчагидан солиқ мажбуриятларини электрон тарзда бажариш имкониятини берди.

Умумий ҳисобда солиқ органларининг электрон давлат хизматлари портали-**my.soliq.uz** да 50 га яқин шу каби масофавий хизматлар йўлга қўйилган. Солиқ тизимида бу хизматлардан бугунги кунда кенг қўлланиляпти. Шу билан бирга, янги воситалар-электрон ҳисобварақ-фактура, электрон шартнома, онлайн назорат касса техникалари, рақамли маркировка, маҳсулотларнинг ягона электрон миллий катологи жорий этилди.

Жорий этилаётган рақамлаштириш жараёнида, жумладан, Президентимизнинг 2019-йил 6-сентябрдаги “Савдо ва хизмат кўрсатиш соҳасидаги ҳисоб-китоблар тизимида замонавий ахборот технологияларини жорий қилиш ҳамда ушбу соҳада жамоатчилик назоратини кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги фармонида мувофиқ, 2019-йил 1-январдан бошлаб тадбиркорлик субъектлари босқичма-босқич онлайн ва виртуал кассалардан фойдаланишга ўтказилмоқда. Бугунги кунга келиб 149.3 мингга хўжалик юритувчи субъект 182.8 мингдан ортиқ онлайн ва виртуал кассалар билан таъминланди.

Мазкур қурилмаларни сотиб олишда тадбиркорлик субъектлар харажатларини камайтириш мақсадида биринчи босқичда ҳисобланган ва тўланиши лозим бўлган фойда ёки ягона солиқ тўлови ёхуд белгиланган солиқ суммасини онлайн НКМни ўрнатиш учун тегишли харажатлар суммасига камайтириш тарзидаги имтиёз тақдим этилди. Бунинг натижасида тадбиркорлик субъектлари 22.7 миллиард сўм миқдоридаги бюджетга тўланиши керак бўлган солиқлар ҳисобидан харажатларини қоплади[3].

2021-йил 20-августдаги Президентимизни тадбиркорлар ва ишбилармонлар билан учрашувида 15 мингдан ортиқ мурожаатлар келиб тушган ва бу мурожаатлар ўрганилиши натижасида муҳим вазифалар белгилаб олинди. Бу вазифаларни амалга ошириш учун “Йўл харитаси” тасдиқланди.

Йўл харитаси қуйидаги 8 йўналишдан иборат қилиб белгиланди:

- тадбиркорларга кредитлар ажратиш ва молиявий қўллаб-қувватлаш;
 - солиқ тизимини такомиллаштириш, бизнесга солиқ юкини камайтириш;
 - ер ажратиш механизмларини такомиллаштириш, ундан ликвидли актив ва гаров объекти сифатида фойдаланиш имкониятини яратиш;
 - ҳудудларни ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришга туртки берадиган лойиҳалар учун муҳандислик-коммуникация инфратузилмасини яратиш;
 - экспорт қилувчи корхоналарни қўллаб-қувватлаш, кичик бизнесни экспорт фаолиятига кенг жалб қилиш;
 - транспорт-логистика соҳасини ривожлантириш, юкларни божхона орқали ўтказишни соддалаштириш ва рақамлаштириш, транспорт харажатларини қисман қоплаш тизимини йўлга қўйиш, юк вагонлари хизматида бозор тамойилларини жорий этиш;
 - тадбиркорлик фаолиятига аралашувларни қисқартириш, соҳадаги тартиб-таомиллари соддалаштириш, хусусий мулк дахлсизлиги борасидаги сиёсатни қатъий давом эттириш.
- Ушбу мулоқотдан сўнг давлатимиз раҳбари томонидан кўрилган масалаларни ҳал қилиш мақсадида бир нечта қарор ва фармонлар қабул қилинди.

Биринчидан 2021-йил 24-августда “Кўшилган қиймат солиғи маъмуриятчилигини такомиллаштириш тўғрисида”ги ПҚ-5231-сонли қарори чиқди. Бу қарорга асосан 2021 йил 1 октябрдан бошлаб экспорт қилинадиган товарлар учун ишлатилган, ҳақиқатда олинган товарлар (хизматлар) бўйича тўланиши лозим бўлган (тўланган) кўшилган қиймат солиғи суммасини солиқ тўловчининг Ўзбекистон Республикасидаги банк ҳисобварағига чет эл валютаси тушуми келиб тушишидан қатъи назар ҳисобга олиш тартиби ўрнатилиши белгиланди. Шунингдек 2022 йил 1 январдан бошлаб:

кўшилган қиймат солиғининг салбий суммасини қоплаш (қайтариш) учун солиқ органларига ариза билан алоҳида мурожаат қилиш ҳақидаги мажбурий талаб бекор қилинди;
солиқ тўловчига тегишли солиқ даври учун солиқ ҳисоботини топширишда, солиқ органларини хабардор этган ҳолда кўшилган қиймат солиғи салбий суммасини қоплаш (қайтариш) талабини билдириш ҳуқуқи берилди.

Иккинчидан 2021-йил 25-августда “Умумий овқатланиш ва туризм соҳаларини қўллаб-қувватлашнинг кўшимча чора-тадбирлари тўғрисида” ги ПҚ-5232-сонли қарори чиқди. Бу қарорга асосан 2021 йил 1 сентябрдан бошлаб:

- 2021 йил 31 декабрга қадар умумий овқатланиш корхоналари юридик шахслардан олинадиган ер солиғи ва юридик шахсларнинг мол-мулкига солинадиган солиқни тўлашдан озод қилинди;

- 2023 йил 1 сентябрга қадар туристик (меҳмонхона) йиғимини ҳисоблаш ва тўлаш тўхтатилди.

Учинчидан 2021-йил 31-августда “Қурилиш материаллари саноатини қўллаб-қувватлаш чора-тадбирлари тўғрисида” ги ПҚ-5239-сонли қарори чиқди. Бу қарорга асосан:

- 2021 йил 1 октябрдан бошлаб цемент (клинкер) ишлаб чиқарувчилар учун фойда солиғининг ставкасини 20 фоиздан 15 фоизгача пасайтирилди;

- 2022 йил 1 январдан бошлаб цемент ишлаб чиқаришга мўлжалланган 1 тонна оҳактош учун ер қаъридан фойдаланганлик учун солиқ ставкасини икки баравар камайтирган ҳолда 22 500 сўм миқдорда белгиланди.

2022-йил 27-январ куни Давлат солиқ кўмитасида Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги мутахассислари, Давлат солиқ кўмитаси Жамоатчилик кенгаши аъзолари, солиқ маслаҳатчилари, бухгалтерлар ва аудиторлар иштирокида учрашув ташкил этилди. Бу тадбир давомида солиқ тўловчиларга автоматлаштирилган тизимлар ва хизматлардан фойдаланиш тартибига киритилган ўзгартиришлар ҳақида маълумот берилди. Шунингдек, “E-aktiv” автоматлаштирилган ахборот тизимидан фойдаланиш ихтиёрий бўлиши айtilди. 2022-йил 1-апрелдан “E-aktiv” дастурида фақат 4 тоифадаги товарлар – семент, шиша, ёғоч ва пахта бўйича оператсиялар акс эттирилади. Бошқа маҳсулот гуруҳларини ҳисобга олиш босқичма-босқич амалга оширилади – ҳар чоракда бир нечта маҳсулотлар бўйича. “E-aktiv” тизими “товарсиз” оператсияларнинг олдини олишга хизмат қилиши ҳам таъкидланди.

“E-aktiv” ААТдан фойдаланмаганлик ҳамда товарга (хизмат) мос келмайдиган маҳсулот ва хизмат идентификатсия кодлари (МХИК)ни нотўғри кўрсатганлик учун жавобгарлик чораларини қўлламаслик 2022-йил 1-сентябрга қадар узайтирилди.

Кўшилган қиймат солиғи (КҚС) тўловчиларига тааллуқли хавфларни таҳлил қилишнинг автоматлаштирилган тизимига алоҳида эътибор қаратилди. Мазкур тизим 2021-йилнинг сентябр ойида тест режимида жорий қилинган. Автоматлаштирилган тизим ёрдамида солиқ тўловчилар Вазирлар Маҳкамасининг 595-сон қарори кучга киргунга қадар 3 ой давомида 18 та мезон бўйича хавф омилларини бартараф этишлари мумкин эди.

2023-йил 1-январга қадар солиқ хавфи даражаларининг қуйидаги мезонларини қўллаш тўхтатилди:

Солиқ хавфининг юқори даражаси бўйича учта мезон:

– раҳбар шахсининг ёки молиявий бошқарув вазибаларини амалга ошираётган шахснинг ЯММТ да тасдиқланмаганлиги;

– ўз кўчмас мулки, ижарага олинган ёки текин фойдаланилаётган кўчмас мулки йўқлиги;

– солиқ тўловчининг манзили номинал жойлашган жой манзили билан тўғри келиши (18 квадрат метрдан кам);

Солиқ хавфининг ўрта даражаси бўйича иккита мезон:

– охириги ўн икки ой ичида солиқ ҳисоботларини ўз вақтида тақдим этмаслик ҳолатлари мавжудлиги;

– ёлланма ишчилари йўқлиги ёки 4 нафардан камлиги.

Солиқ хавфи мезонларининг юқорида келтирилган 3 та юқори даражаси аниқланганда, ҚҚС гувоҳномасининг амал қилиш муддати тўхтатилмайди. Шунингдек, қайд этилган солиқ хавфининг 2 та ўрта даражаси ҳам солиқ назорати ўтказиш учун асос бўлмайди [3].

Хулоса

Хулоса ўрнида шунини кўришимиз мумкинки мамлакатимизда амалга оширилаётган иқтисодий ўзгаришлар барча соҳани қамраб олмоқда, хусусан иқтисодийнинг рақамлаштириш орқали яширин иқтисодий фойдани сезиларли даражада камаймоқда.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 29 июндаги “Ўзбекистон Республикасининг солиқ сиёсатини такомиллаштириш концепцияси тўғрисида”ги 5468-сонли фармони.

2. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2021 йил 20 август тадбиркорлар ва ишбилармонлар билан биринчи очик мулоқотдаги нутқи.

3. www.soliq.uz - Давлат солиқ қўмитасининг расмий сайти маълумотлари.

